

РЕЛІГІЙНА ДОКТРИНА ПОЛІТИКО- ПРАВОВОЇ ДУМКИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Проблема політологічного дослідження взаємодії політичних інститутів та акторів політичного процесу із церквою актуалізується у зв'язку із необхідністю дати ґрунтовний науковий аналіз впливу релігійних уявлень на діяльність суспільних груп та спільнот, визначити роль релігійного фактору у процесі формування політичних цінностей та політичної культури. Особливої суспільної ваги релігійні доктрини набувають у перехідні періоди розвитку суспільства, коли кризові явища, які охоплюють ціннісну, духовну сферу суспільного життя поступово переносяться на правові основи існування держави, економіки, політики.

У період середньовіччя, який історично охоплює дванадцять століть (від доби Римської імперії у V ст. до доби Реформації у XVI ст.), сформувалась та поширилась релігійна доктрина організації суспільного життя, права та політики, яка, з відповідними модифікаціями, впливає на взаємодію держави та церкви і у сучасному світі.

Для християнського світу характерний цезарепапізм – об'єднання духовної і світської влади в особі імператора, при цьому не лише держава дбає про проблеми церкви, а головним чином церква відповідає за мирські справи.

Основи політичної думки того часу сформувались у дискусіях із теологічною доктриною навколо таких питань, як відносини права та релігійних норм, виокремлення права та релігійної моралі, поширенні у суспільстві уявлень щодо цінного виміру політичної діяльності, які базуються на вірі, сумлінні, справедливості та ін.

Серед філософів, схоластів та релігійних діячів Середньовіччя, які заклали фундаментальні основи релігійної доктрини слід відзначити Ансельма Кентерберійського, Альберта Великого, Дунса Скота, Тому Аквінського, Августина Блаженного, Вільям Оккам, Марселій Падуанський та ін. У творах цих та інших авторів представлено аналіз ідей державного суверенітету, свободи совісті, рівності людей, визначено необхідність відмови від насильства та абсолютизації церковної влади, важливість дотримання принципів моральної поведінки.

Єпископи Іоанн Златоуст, Василь Великий, Августин Блаженный у філософських доктринах виходили з біблійного положення про те, що будь-яка влада від Бога, а значить – нерівність в земному житті вимагає смиренності. Разом з тим, християнська теологічна доктрина, проголошуючи рівність усіх людей перед Богом, одночасно декларувала відповідальність людини перед Богом, незалежно від походження, влади та соціальної

позиції. Марсилій Падуанський наголошував на тому, що християни повинні бути найкращими громадянами, тому що за непокору людському закону їх чекає найбільше покарання.

Августин Блаженний писав, що існують дві спільноти, соборності: «Град Божий» (церква) і «Град Земний». Він заклав основи розуміння свободи і відповідальності особистості, її становища в світі, які за своїм значенням далеко виходять за межі епохи. Геласій, у «теорії двох мечів» поєднав владу світську (короля, імператора) і владу духовну (Папи). На його думку, обидва мечи – в руках папи, однак вищу (духовну) владу він залишає собі, а нижчою наділяє монархів. На думку В. Оккама, імператор звільняється від підпорядкування законам, їм самим встановленим, коли це необхідно для досягнення загального блага. Він обґрунтовує положення, відповідно до якого, в кінцевому рахунку, загальне благо є головним обмежувачем імператорської влади, як і влади Папи.

Вперше в історії людства у межах ранньохристиянської доктрини було проголошено принципи свободи і рівності, які незалежать від походження, майнового та політичного стану осіб, ідея щодо зверхності церковної влади над державною, про верховенство церкви в політичному житті, втілення Бога в людині, універсальні принципи моральної поведінки, свободи волі, суспільного договору та народного суверенітету.

Визначаючи основи політико-правових вчень середньовіччя, які базувались на релігійній доктрині, слід виокремити наступні положення:

- уявлення про людину, як політичну істоту;
- думка про те, що держава як ціле стоїть вище, ніж індивід;
- всі види влади на Землі від Бога;
- світська влада виступає вторинною відносно релігійної та підпорядковується їй;
- уявлення про монархію, як ідеальну форму правління;
- джерелом людського права є божественний розум, а його конкретизацією – природне право (Тома Аквінський).

На окрему увагу заслуговують праці Н. Макіавеллі, у яких формулюються закони політичної боротьби, отримання й утримання влади, завоювання територій. Спираючись на аналіз фактів політичного життя Н. Макіавеллі наголошує на тому, що основою політичної поведінки володаря повинна стати не християнська мораль, а вигода та сила.

У період Реформації в Європі набувають поширення нові суспільно-політичні рухи. Економічні відносини характеризуються переходом від феодального до капіталістичного способу виробництва. Це – розвиток техніки, світських наук, торгівлі, мистецтва, це час великих географічних відкриттів, коли рамки відомого європейцям світу значно розширилися. Ідеологи буржуазії заперечували середньовічні ідеї аскетизму, сліпого підпорядкування церкви, містицизму, відстоювали гуманістичні ціннос-

ті: прагнення до земного успіху, процвітання, індивідуалізм, прояв творчих здібностей, практичність тощо.

У цей період розвиваються ідеї Н. Макіавеллі щодо автономності політичного поля та відповідальності політика перед державою та народом. Однією з головних проблем тогочасної політичної думки була проблема взаємин особистості і держави, що відбилася в теорії «природних прав», яка обґрунтовувала рівність людей, виступала за свободу переконань, недоторканість особи і власності.

Карманюк О. П.

Інститут політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, здобувач кафедри теорії та історії держави і права

ДО ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Становлення демократичних правовідносин зумовлює в сучасних умовах потребу в забезпеченні не лише прав і свобод людини та громадянина, а й їх зворотної сторони – реалізації юридичних обов'язків, як об'єктивно необхідної, належної, доцільної, соціально корисної поведінки.

Юридичний обов'язок розуміється як закріплена в нормах права вимога до суб'єкта, яка виражає соціально зумовлену необхідність встановленої поведінки і забезпечена можливістю державного примусу щодо суб'єкта такої поведінки. Він є законною перепорою на шляху до хаосу, свавілля, неорганізованості, всього деструктивного і такого, що заважає нормальному розвитку суспільства. Юридичний обов'язок визначають як міру необхідної поведінки, змістом якої є утримання від порушення заборон та необхідність виконання зобов'язань; як необхідну поведінку, що встановлюється з метою задоволення інтересів уповноваженої особи; як необхідну поведінку, яка має юридичний характер, тобто закріплена правовою нормою; як необхідну поведінку, що покладається як на всіх осіб, що проживають на території держави (обов'язок платити податки та обов'язкові платежі, охороняти природу, поважати державні символи, дотримуватись Конституції та законів), так і на громадян (обов'язок захищати Вітчизну, її незалежність і територію, проходження військової служби); як необхідну поведінку, яка гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за невиконання обов'язків чи створення перешкод для реалізації необхідної поведінки.

Реалізація суб'єктом юридичних обов'язків відбувається внаслідок правомірної поведінки. Це може бути виконання юридичного обов'язку (активна поведінка), коли за певними суб'єктами закріплюють обов'язки, які повинні ними виконуватися незалежно від їх бажання (платити податки, виплачувати заробітну плату, повертати борг і т. д.). Іншим видом є утримання від здійснення протиправних дій (пасивна поведінка), напри-